

УДК 1 (091)

ISSN 0352-2954

ФИЛОЗОФСКА ТРИБИНА

ФИЛОЗОФСКО ДРУШТВО
НА МАКЕДОНИЈА

ГОДИНА 44

БРОЈ 30

СТР. 3-256

СКОПЈЕ

ЕСЕН 2021

ФИЛОЗОФСКА ТРИБИНА

официјално гласило на Филозофското друштво на Македонија

издава:

Филозофско друштво на Македонија – Скопје

излегува:

два пати годишно

редакција:

Љупчо Митковски (главен и одговорен уредник)

Александар Стаматов

Марија Тодоровска

Мартин Поповски

Дејан Здравков

Мариглен Демири

Ана Дишлиеска-Митова (технички секретар)

совет на списанието:

Ферид Мухиќ, Љубомир Цуцуловски, Мирко Ѓошевски, Кица Колбе,
Денко Скаловски, Иван Џепароски, Ана Димишковска, Лазар Фотев,
Бранимир Матевски, Трајче Стојанов, Силвана Балнат, Бошко Карацов,
Вангел Ноневски, Сузи Тенева, Кирил Трајчев, Александар Симоновски,
Душица Ѓокиќ, Ристо Чулев, Мирјана Обедниковска

адреса на редакцијата и контакт:

бул. Гоце Делчев 9а (Филозофски факултет), 1000 Скопје

e-mail: filozofskatribina@outlook.com

дизајн на корица:

Јасна Дишлиеска Митова

техничка подготовка:

Мирјана Обедниковска

печати:

Графостил

ул. Невеста бр. 2-1/11, 1000 Скопје

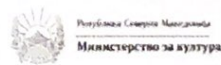
тираж:

200 примероци

цена на примерок:

150,00 денари

Copyright © Филозофско друштво на Македонија, 2021

Издавањето на списанието е помогнато
од Министерството за култура на
Република Северна Македонија

ФИЛОЗОФСКА ТРИБИНА

година 44, број 30, стр. 3-256, Скопје, есен 2021

ВОВЕДЕН ЗБОР INTRODUCTION

(3-4)

IN MEMORIAM

Сузана Симоновска
ЖИВОТОТ И ДЕЛОТО
НА ВЛАДИМИР ДАВЧЕВ

Suzana Simonovska
LIFE AND WORK OF VLADIMIR DAVCHEV

(5-9)

АВТОРСКИ ТЕКСТОВИ ARTICLES

Денко Скаловски
МОДЕРНАТА ФИЛОСОФСКА
АНТРОПОЛОГИЈА ВЕРСУС ГЕНЕТИЧКИОТ
ИНЖЕНЕРИНГ: ЕРИХ ФРОМ (1900-1980-2020)

Denko Skalovski
MODERN PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY
VERSUS GENETIC ENGINEERING:
ERICH FROMM (1900-1980-2020)

(11-48)

Ристо Солунчев
СЛОБОДАТА КАКО ОСТАТОК
ОД ВНАТРЕШНОСТА

Risto Solunchev
FREEDOM AS A RESIDUE OF THE INNERNESS

(49-70)

Јасмина Поповска
ΦΡΟΝΗΣΙΣ ВО СТОИЧКАТА
И ВО ЕПИКУРЕЈСКАТА ФИЛОЗОФИЈА

Jasmina Popovska
ΦΡΟΝΗΣΙΣ IN THE STOIC
AND EPICUREAN PHILOSOPHY

(71-86)

Куштрим Ахмети
МОДЕРНИЗМОТ И ПОСТМОДЕРНИЗМОТ
ОД ПЕРСПЕКТИВАТА НА МИШЕЛ ФУКО

Kushtrim Ahmeti
MODERNISM AND POSTMODERNISM FROM
THE PERSPECTIVE OF MICHEL FOUCAULT

(87-96)

Лазар Фотев
ДИЕМ-КВАЈНОВАТА ТЕЗА
И НАТУРАЛИСТИЧКАТА ЕПИСТЕМОЛОГИЈА

Lazar Fotev
DUHEM-QUINE THESIS
AND THE NATURALISTIC EPISTEMOLOGY

(97-115)

Александар Симоновски
ХЕТЕРОЛОГИИ НА ДРУГОТО
ВО ФИЛОСОФИЈАТА НА ЖОРЖ БАТАЈ

Aleksandar Simonovski
HETEROLOGIES OF THE OTHER
IN GEORGES BATAILLE'S PHILOSOPHY

(117-130)

Ведран Диздаревиќ
ГЕТЕ CONTRA ЊУТН: АНАЛИЗА
НА МЕТОДОЛОШКИТЕ ПРЕМИСИ
И НЕДОСЛЕДНОСТИ НА НАУЧНИТЕ ДЕЛА
НА ЈОХАН ВОЛФГАНГ ГЕТЕ

Vedran Dizdarević
GOETHE CONTRA NEWTON: AN ANALYSIS
OF THE METHODOLOGICAL PREMISES
AND INCONSISTENCIES OF THE SCIENTIFIC
WORKS OF JOHANN WOLFGANG GOETHE

(131-148)

Тони Димитров
АКТУАЛИЗИРАЊЕ НА ТЕХНОФОБИЈАТА
ВО ПОСТМОДЕРНОТО ОПШТЕСТВО

Toni Dimitrov
ACTUALIZING TECHNOPHOBIA
IN THE POSTMODERN SOCIETY

(149-156)

ПРЕВОДИ TRANSLATIONS

УДК: 101.1:82

ГЕТЕ CONTRA ЊУТН: АНАЛИЗА НА МЕТОДОЛОШКИТЕ ПРЕМИСИ И НЕДОСЛЕДНОСТИ НА НАУЧНИТЕ ДЕЛА НА ЈОХАН ВОЛФГАНГ ГЕТЕ

Ведран Диздаревиќ

(Abstract)

In this paper I will present some general aspects of Goethe's science, mainly as elaborated in his two most famous works: *The Theory of Colors* and *The Metamorphosis of Plants*. The paper will present the "unscientificity" of the vocabulary and the methodology that Goethe uses in these works (personification, teleology, nature's completeness, hierarchy, Ur-plant, Ur-phenomenon, etc.) as well as in his poems about scientific topics – followed by comments from several famous critics of Goethe, such as Cassirer, Wittgenstein and Heller. Furthermore, we will show that Goethe's scientific work consisted in a complete and constant rebellion against the work of Isaac Newton, mainly his remarks on color, light and natural philosophy, but also on Newtonian scientific methodology as a whole. I will point out that Goethe's science is intentionally "unscientific", with the intention of integrating the "two cultures" – the scientific and the humanistic – after their separation according to the new scientific and artistic paradigms of the eighteenth century. Finally, I will show why, despite the factual "unscientificity" of Goethe's works, his science and philosophy in the broadest sense of the word still deserve attention in the XXI century.

Keywords: Goethe, science, Newton, poetry, demystification, mathematics, romanticism

Вовед

Еден од најинтересните феномени во историјата на западноевропските идеи е скепсата што Гете ја покажал кон модерната наука. Тој длабоко и суштински се противел на доминацијата на математиката

и на апстрактното промислување на модерните научници, а особено на нивното класифицирање и анализирање на природните феномени како што се светлината, боите и растенијата – и на нивните книги одговорил со своите дела: *Теорија на боите* и *Метаморфоза на растенијата*. Во овој труд најпрво ќе ја претставиме науката на Гете, а особено ќе ги нагласиме точките во кои таа се разликува од модерната наука (науката по Бекон, Њутн и Декарт). Тоа ќе го направиме според селектирање и анализа на внимателно одбрани извадоци од неговиот обемен корпус и уште пообемната секундарна литература посветена на Гете и на неговите теории. Во вториот дел ќе се концентрираме на главниот проблем на овој труд, имено, проблемот на Гете со модерната наука, особено на неговиот проблем со и аверзија кон англискиот физичар и филозоф Исак Њутн и неговите теории за природната филозофија и за боите. Во овој дел, исто така, ќе ги детектираме грешките на Гете и ќе потенцираме зошто и покрај нив научно-теоретските дела на Гете вреди да се читаат и во XXI век, и покрај нивната, условно кажано, „погрешност“ и застареност. Ќе го завршиме овој труд со заклучок во кој ќе го сумираме изложеното и ќе ги изнесеме добиените сознанија.

1. Науката на Гете во контекст

Главните текстови на Гете од областа на оптиката и биологијата – *Теорија на боите* и *Метаморфоза на растенијата* – во никој случај не се научни, гледани во потесната смисла на значењето на тој збор. Од друга страна, тие се премногу прозаични и теоретски за да бидат ставени во доменот на поезијата или на книжевноста. Можеби самата дихотомија наука/уметност (категориската поделба според којашто се раководиме денес) воопшто не е апликативна на неговиот корпус. Но, што точно е проблемот со науката на Гете? Најпрвин, неговиот вокабулар во овие две книги е крајно *нейрикладен*: природата за него е „комплетна“, феномените се организирани според „скалина“ и „хиерархии“, и таа (бидејќи е персонифицирана во женски род, како древните божества на природата) се раководи според принципот на „целисходност“. Научникот, пак, кога ја проучува природата, не треба да ја анализира, туку треба да ја „дешифрира“, како книга; неговиот стремеж треба да биде насочен

кон откривање на „првобитните феномени“ (*Urphänomenen*) – како на пример „ур-билка“ (*Urpflanze*) која самиот ја барал на своите патувања во Италија. Првобитните феномени се важни бидејќи претставуваат „идеали“ и „симболи“ кои ни ја откриваат целисходноста и комплетноста на природата итн. Јазикот што го употребува Гете, наспроти научниот, неутрален, математизиран и емпириски вокабулар, кој прогресивно се развивал во делата на Декарт и Њутн и на кој се темели современата наука, покажува приврзаност кон постарите модели на природната филозофија и кон алхемијата, во кои поезијата и науката сè уште не се јасно одвоени и вредноста е поврзана со даденоста на природните феномени. Тој не гледал никаков проблем во тоа истата тема што ја обработувал и истражувал во *Мејаморфоза на расцвитувањето* за да ја артикулира во песна, во која ги дава истите заклучоци во стихувана форма¹.

Сепак, веднаш може да се забележи дека проблемот со науката на Гете не се наоѓа само во јазикот. Далеку посуштинско е неговото напуштање на научната методологија, односно на каков било вид апстракција и математизација, што е проследено со уште поголем хибрис – придржување до *телеологијата* (целисходноста) како основен принцип на Природата и на космосот². Од денешна гледна точка, наука која функционира телеолошки, што одбива да апстрахира и да се користи со математика, воопшто не е наука. Особено ја потенцираме телеологијата бидејќи еден од првите и најважни пробиви на модерната наука е токму целосниот пресек со телеолошката физика на Аристотел, потфат којшто го почнале одредени средновековни и ренесансни филозофи, а го завршиле просветителите (Cassirer 2000).

¹ Во песната се спомнува „тајниот закон“ на природата, „светата мистерија“ на животот, фиданката на растението е споредена со човечко дете поттурнато во облик од „седвижечката светлина“. Понатаму, природата е персонифицирана како жена, која ја подредува и нежно ја контролира бесконечната слобода и варијација на сè што расте; целото се огледува (рефлектира) во секое делче, микрокосмосот во макрокосмосот; а целта на научникот е „дешифрирање“ на вечниот закон на Природата (Goethe 2009: 1-3).

² Покрај доказите за неговата приврзаност кон телеологијата, што можеме да ги најдеме на повеќе места низ неговите дела, уште еден, одлучувачки доказ е интензивниот интерес на Гете за третата *Критика* на Кант, особено за вториот дел, под наслов *Критика на телеолошкото расудување* (Cassirer 1945: 64).

Во предговорот на *Теорија на боите* Гете многу јасно ни ја илустрира својата научна методологија. Тука тој потенцира колку е бескорисен обидот „да се прикаже природата на некоја ствар апстрахирано“ и потоа додава дека

можеме да перципираме ефекти и со комплетната историја на тие ефекти би можеле сосем доволно да ја дефинираме природата на стварта по себе... треба да размислуваме за двете (боите и светлина-та) како да ѝ припаѓаат на природата во целост, бидејќи природата како целина се манифестира низ нив...“ (Goethe 1840: XVII-XVIII).

Во овој извадок може да се детектираат сите постулати на науката на Гете: преферирање на конкретното наспроти апстрактното, барањето на телеологијата и комплетноста и целовитоста на природните феномени. Овие постулати можат повторно да се најдат во поезијата, во тоа што Мефистофел го нарекува „духовна врска“, што за Гете претставува идеален начин за осознавање на природата³.

Како што веќе посочивме, тој ја замислува природата како генерален и сеопфатен процес, кој „...секогаш, раздвојувајќи или обединувајќи“, пред себе ја има „големата цел да ја поттикнува или унапредува егзистенцијата во оваа или онаа форма“ (Goethe 1840: XIX). Гете не можел да се задоволи да застане кај *natura naturata* (како што тоа го прави модерната наука); како уметник и како научник сакал да стигне до врвната цел, *natura naturans*, како креативен принцип на природата во целост. Токму метаморфозата на растенијата станува водилка во овој голем и важен процес на внатрешната продуктивност на природата (Cassirer 1945:93). Повторно наспроти целовитоста и внатрешната нужност поставени се научните дијаграми, табели и прикази за кои тој вели дека се „само поими“ што единствено претставуваат „симболички ресурси, хиероглифски модуси на комуникација, што постепено го заземаат местото на феномените и на самата Природа, и на тој начин повеќе го спречуваат отколку што го унапредуваат

³ „Ако некој нешто живо да научи и опише сака,
Во него мора прво духот да почне искри да прска,
И тогаш тој деловите ќе ги има в рака,
За жал! недостасува само духовната врска.
Encheiresin naturae е име што хемијата на тоа му го дава,
се подбива со себе, не знаејќи ја смислата права“ (Гете 1996: 76).

вистинското знаење“ (Goethe 1840: XXIX). Табелите и графичите даваат знаење изземено од смисла, кое е можеби точно, но не значи ништо за човекот и неговото место во космосот. Може да се каже дека во централното место во неговиот научен систем се наоѓаат кореспонденции, што во модерната наука се заменети со „обични“ релации – чиешто категоризирање е, всушност, цел на тие омразени графичи и табели. Наспроти класифицирање на релациите – како што тоа го направил Лине се природниот свет – вистинското знаење според Гете треба да дојде „од внатре“, од нераскинливата врска (престаблираната хармонија) помеѓу човечкиот дух и природата, како што ни препорачува Фауст на почетокот на драмата⁴:

*И ако во природата го вџериш својот слух,
ќе се отвори силата на душата твоја
И ќе знаеш како дух зборува со дух* (Гете 1996: Фауст 21)⁵.

⁴ Мишел Фуко во Археологијата на знаењето забележува дека до XVI век сличноста имала главен удел во конструкцијата на знаењето: „Во безграничната синтакса на светото, различни битија се прилагодуваат себеси едно на друго; растението комуницира со животно, земјата со морето, човекот со сè околу себе... во епистема во која знаците и сличностите се заплеткани едни околу други во бескрајна спирала, било есенцијално релацијата помеѓу макрокосмосот и микрокосмосот да се замисли истовремено и како гаранција на знаењето и како негова граница“ (Foucault: 2002: 20,35). Смената на овој начин на размислување, односно на оваа епистема со таа што следува по неа, може да се забележи доколку споредиме два типични автори, како Андровалди и Бифон. Тука имаме премин од препознавање на сличност во конструкција на таксономија, од кореспонденции во релации: „...класицистичката епистема може да се дефинира... преку термините на артикулираниот систем на *mathesis*, таксономија и генетичка анализа... тие, исто така, се секогаш насочени кон откривање на едноставни елементи и на нивната прогресивна комбинација... Центарот на знаењето во XVII и XVIII век е табелата“ (Foucault 2002: 82).

⁵ Гете никогаш не останува апстрактен и неговите дела се полни со практични совети. На младите научници-ботаничари им посочува помалку да анализираат, а повеќе да цртаат, потенцирајќи дека тој самиот, идеално „би сакал целосно да се откажам од говорот и, како органската природа, да го претставам тоа што сакам да го кажам во цртежи“ (Goethe 1962: 9). Наспроти Беконовата научна методологија на „принуда“, па дури и „силување“ на природата, преку кое таа нема избор освен да му ги открие своите тајни на научникот, Гете сака таа самата да му се отвори како книга којашто тој ќе знае да ја прочита. „На место на отуѓеноста од природниот свет што е во центарот на конвенционалниот картезијански пристап, Гете предлага еден вид на идентификација како пат до подлабоко и унифицирачко знаење за природата“ (Miller 2009: XXIII).

Во неговиот светоглед не постои разлика помеѓу убавината и вистината – што е во директна спротивставеност со Кант, на пример, за кого постојат *a priori* принципи на вкусот и *a priori* принципи на теоретското знаење како два целосно одвоени домени, разработени во третата и во првата *Критика*. За разлика од Кант, Гете размислува интегративно и не прави разлика помеѓу поетското и научното и затоа неговата наука изгледа толку чудно и невообичаено: може да се каже дека неговата водечка максима е онаа на Шефтсбери „Сета убавина е вистина“. „Убавото за него е 'манифестација на скриени природни закони, кои без него би останале засекогаш скриени од нашите погледи'“. Законите на природата и законите на убавината не можат да се одвојат едни од други во нивното потекло или во нивното значење“ (Cassirer 1945: 85). Спендер правилно забележува дека Гете ги очекувал истите работи од науката, религијата и уметноста, односно да го потврдат неговото најосновно убедување: „Сите нешта се преплетуваат во целина“ (Spender 1958: VIII)⁶. Во неговиот систем *вистинитиото*, *доброито* и *убавито* не се одвоени, односно, со други зборови, науката и фактите не стојат наспроти етиката и вредносните судови⁷.

⁶ Уште еден одличен пример можеме да пронајдеме во едно писмо до Целтер од 1816 година, во кое Гете го советува композиторот да ја чита книгата *Метаморфоза на растенијата* симболички, наведувајќи го „секогаш додека да ја чита да мисли на сите други живи нешта кои прогресивно се развиваат самите од себе“ (Cassirer 1945: 76). Кога ботаничарот Линк, пак, се обидел да ја илустрира теоријата на метаморфозата на билките на Гете преку употреба на апстрактен математички модел, тој силно се противел. „При такви потфати“, забележува Гете, „само последните бесформни, сублимирани апстракции се останати и најсуптилниот органски живот е поврзан со комплетно бесформниот и бескрвен универзален феномен во природата“. За сè што е без форма и без фигура, забележува Касирер, Гете чувствувал природна аверзија. За него окото било природен начин за перципирање на природата; во оној момент кога не можел јасно да гледа – како при соочување со математички формули, табели или графици – тој не можел ниту да осознае, ниту да разбере. На Целтер еднаш му забележал дека „секогаш избегнувал и бегал од каков било вид на нумерички симболи... како од нешто бесформно и депресивно“, додека на еден друг пријател му рекол дека „броевите, како и нашите кутри зборови, се само обиди да се зграпчат и искажат феномени кои ќе останат несоодветни“ (Cassirer 1945: 81-82).

⁷ Споредете со познатиот стих на Џон Китс од „Ода за грчката урна“, во која англискиот поет заклучува, слично како Шефтсбери и Гете, дека „Убоста е вистина, вистината убост тоа знаеш/и сал тоа на свет треба да се знае“ (Михајловски 1991: 73). Повеќе на оваа тема во интересната студија на Касирер

Откако ги дадовме сите овие примери, мораме да посочиме дека се соочуваме со еден интересен парадокс. Дури и лаикот ќе забележи дека овие заклучоци, забелешки и препораки на Гете не се научни, а што е уште поинтересно воопшто не се ни стремат да бидат научни – тие се регресивни и се надоврзуваат на постар систем на перципирање и доживување на светот, кој уште веќе во неговото време бил застарен. Во модерната наука, убавото и вистинитоста се одвоени; природата не се раководи според некоја престаблирана хармонија и преетаблирана телеологија; природните науки се имаат целосно оттргнато од своите алхемиски родители, кои ја дешифрирале природата како некоја голема книга; и што е уште поважно, апстракцијата, математиката, се во нивниот темел – современа наука без апстракција и математика е контрадикторен поим. Стварноста е хомогена и демистифицирана, без хиерархии, „првобитни феномени“ и привилегирани места на смисла: не постојат кореспонденции, туку само прозаични релации. Со овие заклучоци пред очи, логично е да си го поставиме прашањето: *Зошто воопшто да се занимаваме и да се интересираме за науката на Гете?*

Станува збор за едно сосема релевантно прашање и целта на нашиот труд е да дадеме барем делумен одговор на него. Засега ќе нагласиме дека критиката што се занимавала со овие текстови воопшто не го оспорува фактот дека теориите на Гете се ненаучни, туку напротив, постојано го потенцира тоа. Судот на Витгенштајн, на пример, за *Теоријата на боите*, е погубен исто колку и неговата критика на Фројд (Wittgenstein 2008: 53-65):

Се покажа дека теоријата за конституцијата на боите од спектарот на Гете не само што не е задоволителна, туку таа воопшто и не е теорија. Ништо не може да се претпостави со неа. Таа е повеќе лабав шематски нацрт, каков што можеме да најдеме во психологијата на Џејмс. Ниту, пак, има некој *experimentum crucius* кој ќе пресуди за или против теоријата“ (Wittgenstein 1978: 11e)⁸.

Платонистичката ренесанса во Англија (1953). Со овие тврдења тој навистина повеќе потсетува на Платонистите од Кембриџ отколку на модерната наука.

⁸ Витгенштајн додава дека „феноменолошка анализа (како онаа на Гете) е анализа на концепти и не може ниту да се согласи, ниту да биде во противречност со физиката“ (Wittgenstein 1978: 16).

Очигледно е дека нема двојба, науката на Гете не е наука и можеби не треба да ја нарекуваме така. Сепак, коментарите на Витгенштајн не завршуваат на овие судови и неговата карактеристична проникливост нè води кон парадоксот што го спомнавме пред малку.

Пред да ги дополниме нивните цитати мораме да потенцираме дека „грешките“ на Гете всушност не се грешки, ниту, пак, дека тие потекнуваат од незнаење. Познавачите на неговите дела коментираат дека тој пред да ги напише своите дела интензивно ги проучувал најмодерните светски научни текови: на пример, тој бил длабоко запознаен и со делата на Њутн и на Лине пред да ги напише своите книги посветени на боите и на растенијата (Miller 2009: XXII, Cassirer 1945: 69). Токму тоа го потенцираат и продолжувањата на коментарот на Витгенштајн што го цитиравме пред малку. Витгенштајн во една друга белешка од истата збирка на документи забележува дека „физичка теорија (како онаа на Њутн) не може да ги реши проблемите што го мотивирале Гете, дури и ако тој самиот не успеал да ги реши“ (Wittgenstein 1978: 45)⁹. Што точно сака да ни каже Витгенштајн? Што е тоа што можеме да го научиме од науката на Гете, ако тоа не се факти и нови сознанија за природата и природните закони, кои конвенционално ни ги обезбедуваат научните текстови? За да ги разбереме горенаведените коментари и за да ја разбереме неуспешната наука на Гете, најпрво мораме да откриеме кој всушност бил неговиот проблем со модерната наука. Тука, како што веќе ни покажа цитатот на Витгенштајн, па дури и самата книга *Теорија на боите*, веднаш се појавува и наметнува името на Њутн.

2. Њутн, Гете и критиката на модерната наука

„Теоријата на природата на Гете“, забележува Ернст Касирер, „била континуиран напад на Њутн и Њутновската физика. Во текот на

⁹ Ерих Хелер во есејот *Гетџе и идејата за научната височина* доаѓа до слични заклучоци како оние на Витгенштајн. Тој децидно заклучува дека науката на Гете не е научна и дека нема дадено некаков придонес кон прогресот на светската наука. Таа стои на многу несигурно рамниште, некаде во преминот помеѓу античката наука на Платон и Аристотел и модерната наука на Дарвин, а откако во истиот пасус ќе го нарече Гете „Пепелашка на науката“, додава дека преку неуспехите на Гете можеме да научиме многу за современите проблеми на науката (Heller 1971: 15).

неговиот живот нападите станувале сè поостри и поостри, и конечно довеле до трагичен климакс. Секаде барал сојузници во овој натпревар – помеѓу филозофите, физичарите и биолозите – но не успеал да убеди речиси никој“ (Cassirer 1945: 62)¹⁰. Историјата го потврдува ова тврдење на Касирер: додека теориите на Њутн се сè уште доминантниот космолошки модел на стварноста, научните книги на Гете – за разлика од неговата поезија и романи – се речиси заборавени. Сепак, мораме да го поставиме прашањето: од каде овој антагонизам, па дури и огорченост? Што е тоа што толку многу му пречело на Гете кај Њутн?

Во јадрото на методот на Њутн – исто така, и во јадрото на модерните природни науки – лежи математиката и апстракцијата, односно, т.н. „математизација на природата“, со сите конотации што овој процес ги носи: главно хомогенизација на стварноста и неутралноста на научниот говор. Целосниот наслов на неговото магистрално дело гласи *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*, односно *Математичките принципи на природната филозофија*, во кое, како што забележува еден негов современ биограф, тој успеал сеопфатно да го „математизира космосот“. Според истиот автор, на пример, Њутн не ја „измислил“ гравитацијата: за неа зборувале и шпекулирале уште Коперник и Кеплер. Големината и важноста на Њутн „лежи во фактот дека тој го демонстрирал тоа математички и докажал дека е универзална сила“ (Askroyd 2007: 76-77). Ако се навратиме на проблемот што веќе го зедовме како пример – теориите на боите и светлината на Гете и Њутн – англискиот научник го сторил токму истото и во доменот на овој научен проблем; „...науката за боите станува шпекулација која повеќе им прилега на математичарите отколку на натуралистите“, му одговара тој во едно писмо на Роберт Хук, додека Волтер во едно од *Писмата од Англија* забележува дека Њутн успеал да анатомизира еден сноп светлина како што лекарите го анатомизираат човечкото тело (Askroyd 2007: 49, 127). Тој и неговите следбеници ја прочистиле науката од секаков вид „метафизика“, без разлика на личните преференци (Њутн, на пример, интензивно се занимавал со алхемија и библиска интерпретација) – алхемија, квазинаука, религија – и ја

¹⁰ Во воведот на *Теорија на боите* ја споредува Њутновата теорија „со стар замок“ кој веќе не функционира како што треба, но сепак е држен во живот од бројните епигони кои спречуваат тој да се распадне (Goethe 1940: XXI-XXII).

поставиле на цврсти, математички и неутрално-научни темели; исто така го инагуирале „научниот стил“ на реторички неутрална проза, полна со математички формули и графици (Askroyd 2007: 78-79). Во доменот на епистемологијата, истиот метод кулминира во просветителството со *Крийикийи* на Кант.

Математизацијата, хомогенизацијата и демистификацијата биле голем проблем за романтичарските поети; Китс во песната *Ламја* ги напаѓа филозофите кои ги „скастриле крилјата ангелски“ и ја „расткајале суницата“, и ја замреле „сета чар и магија“ на светот: тој, едноставно, не можел да се помири со тоа дека виножитото е последица на малку поразлични *релации* помеѓу снопови светлина¹¹. Останатите романтичари и контрапросветители не сакале да живеат во размагепсан свет, доминиран од математички формули, празни феномени и нивните релации.

Сепак, проблемот на Гете со методологијата на Њутн не може да се сведе единствено на демистификација и на контрапросветителство – иако и тие се важни и влијателни фактори¹². Случајот е особено комплексен и интересен бидејќи кон Гете и неговите размислувања

¹¹ „Зар сета чар и магија не замира
при допир сал од ладна философија?
Постоеше на небо страшна суница,
ја знаеме нејзината ткаенина
од список досаден на ствари обични.
Философот ќе скастри крилја ангелски
со пропис сите тајни ќе ги освои
ќе спразни рудник гномски, воздух опседнат,
и суница ќе расткае...“ (Keats 2001: 187-188).

Препев на мак. јазик: Слободан Танасковски.

¹² Тој не е типичен претставник на романтизмот, ниту пак е романтичарски поет: тој спаѓа во традицијата и со темпераментот на поети како што се Лукрециј Кар и Данте Алигиери, како типични претставници на она што Сантајана го нарекува „филозофски поети“ (Santayana 1947). Гете се противел на романтичарите заради, според него, нивниот екстреман субјективизам. Му пишува на Екерман дека: „Сите епохи во процес на распаѓања и дисолуција се субјективни... Од друга страна, сите прогресивни ери имаат објективна тенденција. Нашата сегашност е ретроградна, бидејќи е субјективна; тоа го забележуваме не само во поезијата, туку и во сликарството и во сè останато. Наспроти ова, секој здрав стремеж е насочен од внатре кон надворешниот свет.“ Според Спендер, Китс, како типичен претставник на романтичарската лирика „го субјективизира објективното“, додека, од друга страна, „Гете го објективизира субјективното“ (Spender 1958: XI).

не смееме да пристапиме ниту исклучиво како кон теориите на еден научник, ниту, пак, како кон стиховите на еден поет. Тој размислувал и творел од многу специфична позиција, како привилегиран субјект кој се нашол себеси на многу интересна и важна раскрсница на историјата на Западна Европа, кога науката и уметноста биле сè уште во процесот на формирање на сопствената автономија и нивната посебност не била јасно разграничена¹³. Суштината на проблемот лежи во јадрото на револуцијата на Њутн и сето она што тој го претставува (апстракција, хомогенизација, математика), а таму треба да го бараме и „бунтот“ на Гете. За да го разбереме вистинското значење на неговото „свртување“, мораме јасно да ги разбереме последиците од ова радикално инфилтрирање на математиката во перцепцијата на космосот, бидејќи Гете не бил „против науката“ *per se*, туку многу вешто и пророчки ги забележал последиците на новата слика на светот по човековата состојба (*the human condition*).

Многу филозофи и историчари ни посочуваат дека последиците од оваа математизација во светогледот на западниот човек биле колосални¹⁴. „Модерното *reductio scientiae ad mathematicam*“, забележува Хана Арент во *Човековата состојба*,

¹³ Стивен Спендер одлично забележува дека „тој (Гете) бил последниот човек на позиција којашто му дозволувала да се обиде да направи една таква синтеза“. Тука, се разбира, се мисли на синтезата на уметноста и науката, што е многу специфично, бидејќи „по него, знаењето, откритијата и нивните последици – специјализацијата – се зголемиле толку нагло што веќе никој не можел да ја надмине бездната помеѓу науката и поезијата; иако, во најголем дел заради влијанието на Гете, обидот за такво нешто останал во целите на 'Големите викторијанци'“. Според Спендер, Гете во своето размислување и дејствување ги комбинирал државникот, научникот и поетот, а по него секој од овие повици тргнал на своја страна и се разделил, и токму затоа потсетува на ренесансниот идеал на *homo universalis* (Spender 1958: VII-VIII). Во однос на автономијата на полето на науката и полето на уметноста, повеќе кај Бурдје во делата *Наука и наука за рефлексивноста* (Bourdieu 2004) и *Правилата на уметноста* (Bourdieu 1995).

¹⁴ Во овој дел, главно, се потпираме на теориите на Хана Арент, образложени во шестиот дел на делото *Човековата состојба* (Арент 2018: 335-440), но, исто така, го насочуваме читателот и кон Хајдегер, кој и покрај разликите, сепак се движи по слична линија, но неговите теории и вокабулар се далеку покомплексно елаборирани и непрактични за употреба во труд со олакв обем (Heidegger 2008: 183-213, 213-239).

го поништи сведоштвото за природата каква што ја гледаме кога со своите човекови сетила ја набљудуваме одблиску, го поништува токму онака како што Лајбниц го поништил знаењето за случајното потекло и за хаотичната природа на точките расфрлани на лист хартија (Арент 2018: 362).

Проблемот на Гете е јасно содржан во овој цитат кога ќе се сетиме дека тој го фаворизирал директното набљудување наспроти математиката; сетилата наспроти математичките формули и графичите, се под изговор дека постои некоја скриена кореспонденција, преетаблирано совпаѓање помеѓу човечката природа и суштината на Природата сфатена како креативен принцип. Модерната наука, главно поттикната од математиката, ја размрдува престаблираната хармонија на која се потпира Гете, особено ако се надоврземе на тврдењата на Арент дека од откријата на Њутн до теоријата на релативитет на Ајнштајн не делат само неколку, не толку крупни, историски чекори¹⁵. Сите овие последици – кои без разлика на сè, многу придонеле за развојот на Западниот свет – се предизвикани од погледот „од далеку“, што на местото на директната сетилна перцепција на природата околу нас, онака како што е дадена, ги поставува своите сопствени услови кои потекнуваат од „универзално, астрофизичко гледиште, од космичкото гледиште кое се наоѓа надвор од самата природа“ (Арент 2018: 359). Ова гледиште создава свет кој човекот иако го владее, веќе не го смета за свој дом каде што интуитивно се препознава себеси во сите манифестации на природата што го опкружуваат. Станува збор за промена во односот, ако се изразиме со зборовите на Касирер, помеѓу *индивидуална* и *космосот* како последица на етаблирањето на модерната наука, на апстрактното, математичкото и хомогеното,

¹⁵ „А сепак општиот релативизам кој е автоматски резултат на поместувањето од хелиоцентричен светоглед кон оној кој воопшто нема центар – поместување концептуализирано во теоријата на релативноста на Ајнштајн и во нејзиното негирање на тврдењето дека 'во определен момент сета материја е истовремено реална' како и во соодветното имплицитно негирање дека Битието, кое се појавува во времето и просторот поседува апсолутен реалитет – веќе бил содржан, или барем бил најавен во теориите од XVII век кои велат дека сината боја не е ништо друго, освен 'релација кон која окоото гледа', а тежината не е ништо друго, освен 'релација на реципрочно забрзување'. Модерниот релативизам не потекнува од Ајнштајн, туку од Галилеј и Њутн“ (Арент 2018: 356–357).

наспроти конкретното и интуитивното. Во овој *Weltanschauung* науката си оди по свој пат непречен и бесконечен прогрес, изземена од одговорноста да носи вредносни судови и да се грижи за човековата состојба *in toto*. „Не можеме да се свртиме назад“, забележува Џорџ Штајнер во однос на текот на модерната наука,

Не можеме да ги избереме соништата на незнаење. Претпоставуваме дека ќе ја отвориме и последната врата од замокот дури и ако води, можеби и токму бидејќи води, кон реалности коишто се надвор од дометот на човековото разбирање и контрола (Steiner 1971: 138-140).

Гледано од перспектива на Гете, овој цитат на Штајнер е целосно погрешен, па дури и морално погубен. Тој сметал дека науката, како и секоја друга симболичка експресија на човековиот дух има свое место и функција во човековата состојба. Според него, секој вид на знаење што не можело да се анализира во соодност со сите останати човечки капацитети било фундаментално безвредно и не заслужувало да го носи возвишеното име на вистината. Вистината, забележува Хелер, „како нешто што на човека му е судено да го знае, лежи во центарот на интелектуалното постоење на Гете“. Во суштина станува збор за препознавање на „исто со исто“, како што е посочено во познатиот цитат на Плотин „*Neque vero oculus unquam videret solem nisi factus solaris esset*“ („И, навистина, ниту окошто некогаш ќе го видеше сонцето, ако не беше [и самото] направено сончево“) (Heller 1971: 21,30-31). „Нашето мислење е“ забележува Гете во еден есеј за геологија „дека му прилега на човештвото да претпостави дека постои нешто што не може да се осознае...“ и токму на „идеалите“ и „првобитните феномени“ (*Urphänomenen*) им е доделена задачата да ги постават границите на науката, да ја определат нивната вредност. „Според Гете, најголемата среќа за еден научник е да го истражува тоа што може да се осознае, а длабоко да го почитува тоа што не може да се осознае“, забележува Касирер и заклучува дека „тој барал од научникот да не ја надминува границата – 'да им дозволи на првобитните феномени да останат во вечниот мир и полнотија'“. Иако ова подразбира одредено откажување од главниот поттик на науката – постојано да се турка напред – тоа е ограничување што Гете со полна свест и одговорност

го препорачувал: го препорачувал истовремено и како неопходна теоретска определба и како морален императив (Cassirer 1945: 80, 83–84). Ова тврдење најдобро се гледа – како и во случајот на сите теории на Гете – во прикладно насловената песна *Границиите на човештвото* (*Grenzen der Menschheit*):

Оти со боговите
нека не се мери
Ниеден човек.
Се крене ли кон вишините
И ги допре ли
Со темето ѕвездите,
Тогаш до ништо не се држат
Несигурните стапалки,
И со нив се поигруваат
Облаците и ветрот
(Гете 1988: 77)¹⁶.

Целта на науката на Гете, како и на неговата поезија и проза, била

¹⁶ Спореди со второто послание од *Есејот за човекој* на Александар Поуп, каде што се претставуваа слични онтолошки премиси како во песната на Гете. Во песната на Поуп човекот и неговиот стремеж за вистината се само еден, ограничен аспект до синцирој на ѝосѝоењеѝо, науката има свое место, функција и ограничувања.

Ти себе знај се, Бог не го испитувај;
за човекот е човек ука својствена.
На овој теснец сместен, в средна положба,
тој мрачно мудар створ и грубо одличен;
Со ука премногу за страна скептичка,
со слабост премногу за гордост стоичка;
Се дума дал' да работи ил' одмора;
дал' себе сам за бог да смета ил' за свер;
Дал' тело или ум свој да претпочита;
за смрт е роден, за да греша умствува;
И разумот в незнаење му бидува,
дал' премалку ил' премногу размислува:
Од мисли и од страсти хаос помешан;
Од себе сам злоставуван и одвраќан;
за пораст створен пола, пола пак за пад;
на сите ствари господар, а сепак плен;
на правда судија, во грешка бескрајна;
и слава, стега, и на светов загатка (Pore 2006, 281).

Препев на мак. јазик Слободан Танасковски.

да обмисли нова и поцелосна интеграција на поетскиот и научниот сензибилитет, кој би овозможил искусување на природата во симултано симболичко и научно доживување (Miller 2009: XI). Тој многу добро знаел дека хомогенизирањето на природата, демистификацијата на централните митови и нивната профанизација, како и неограничената слобода на науката, засекогаш ќе го сменат бидувањето на човекот во светот. Покрај „филозофската“ и „егзистенцијалната“ природа на потенцијалните проблеми, мора да се земе предвид и политичката – иако ова прашање воопшто не го допревме во овој есеј. Гете бил конзервативен во своите политички погледи и знаел дека од расткажувањето на суницата што го предизвикале теориите на Њутн, до демистификација на божественото право на кралевиите, како што тоа го направил блискиот пријател на Њутн, Џон Лок во *Првата расправа за власта* навистина не делел еден чекор¹⁷.

Без разлика на политичката конзервативност, овој потфат на Гете сепак заслужува внимание и денес. „Огромната важност на Гете во историјата на Европскиот ум лежи во фактот што тој е единствениот голем поет кој живеел и работел во константен напор да ги спаси животот на поезијата и поезијата на животот“, вели Ерих Хелер. Тој уште предвреме се обидел да го спречи расцепот на двете култури што го одбележуваат нашето време – научната и хуманистичката – и да не западне во екстремниот субјективизам што ја карактеризира

¹⁷ Според Ерих Ауербах, Гете бил „класичен моралист“ кој не го чувствувал „општото животно струење на историјата“. „Исполнувањето на убавите можности за него се наоѓа исклучиво во процветувањето на високите аристократски култури, во кои значајните индивидуи можат непречено да се развиваат, а поимот на поредок кој му лебди пред очите е прилично евдајмностички...“ Понатаму го цитира следниот извадок во кој Гете забележува дека „државата и црквата во секој случај можат да пронајдат причини да се прогласат за оние кои владеат: бидејќи они си имаат работа со јогунестата маса; и кога се одржува поредокот, тогаш е сеедно со какви средства се постигнува тоа...“ Ауербах смета дека во ваквите коментари се забележува „конзервативното, аристократско и, во однос на револуцијата, конзервативното расположение на Гете...“ (Aurebah 1978: 441). Подетално во целото поглавје посветено на XVIII и XIX-вековната германска култура и книжевност (и анализа на романот на Гете *Вилхелм Мајстер*) насловено *Музичарот Милер* (Aurebah 1978: 428-445). Спендер, пак, вели дека „Гетевият поглед на животот бил суштински аристократски. Тој верувал дека најдобриот можеен владетел треба да биде просветлен монарх... Француската револуција за него била пропаст на аристократските класи“ (Spender: XVII).

уметноста и екстремниот објективизам што ја карактеризира науката. Проблемите што тој се обидел да ги реши не мачат сè до денес, а катастрофалниот однос кон природата што ја карактеризира современоста е факт дека Гете имал право; дека доколку се изземат сите вредносни судови од науката и дека ако се подигне висок ѕид помеѓу човекот и природата, последиците ќе бидат катастрофални.

Она што е особено важно во овој негов потфат е дека тој ја отвора дискусијата „од внатре“, во самото јадро на методологијата на науката, во директна полемика со Њутн и неговата парадигма. „Незгодата овде потекнува од науката“, забележува Хусерл кога зборува на темата која не мачи и нас во овој труд; но, исто така додава дека „само науката може конечно да ја совлада незгодата која потекнува од науката“ (Хусерл 2010: 69). За да се реши проблемот што го детектирал уште Гете, во неговите дела мора до дојде од критичко премислување на самите научници и филозофи; од таа причина, иако неговите одговори се далеку од задоволителни, сепак обидот за јасно разграничување на што точно е проблемот со современата наука и современата мисла се свезда водилка кон сите идни истражувања и промислувања на местото на модерниот човек во светот во кој мора да живее, на еден или на друг начин.

Заклучок

Во овој труд најпрво накратко и сумирано ги изложивме главните методолошки премиси и заклучоци на Гете. Цитираните извадоци ги анализиравме и ги поставивме во контекст на, во тој момент, зачетоците на модерната наука и нејзиниот подем. Исто така, посочивме дека без разлика на тоа што науката на Гете – гледана од денешна гледна точка – е „погрешна“ и анахрона, сепак го заслужува нашето внимание заради способноста на Гете пророчки да размислува за пошироките импликации на развојот на науката во западниот свет. Во вториот дел, пак, покажавме кој е точно проблемот на Гете со модерната наука и со нејзиниот најистакнат претставник, Исак Њутн. Потенциравме дека централната критика лежи во сеопфатниот стремеж на модерната наука кон математизација, апстракција и хомогенизација на феномените во природата. Исто така, преку консултирање на повеќе современи секундарни изводи, ги разгледавме глобалните

последници од модерната наука по тоа што, следејќи го Касирер, го нарекуваме *односот на индивидуалноста и космосот*. На крајот, заклучивме дека грешките на Гете се многу поучни и дека тој иако не дал задоволувачка алтернатива, со пророчка јасност ги видел последиците од модерната наука за човековата егзистенција и односот на човештвото со природата. Од тие причини, науката на Гете останува релевантен предизвик и провокација за секој што сака да се занимава со длабокиот и сериозен проблем на местото на науката во современиот свет.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Ackroyd, P. *Isac Newton*. London: Vintage, 2007.
- Auerbah, E. *Mimesis: prikazivanje stvarnosti u zapadnoj knjizevnosti*. Beograd: Nolit, 1978.
- Bourdieu, P. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford: Stanford University Press, 1995.
- Bourdieu, P. *Science of Science and Reflexivity*. Chicago: The University of Chicago Press, 2004.
- Cassirer, E. *Rousseau, Kant, Goethe: Two Essays*. Princeton: Princeton University Press, 1945.
- Cassirer, E. *The Individual and the Cosmos in Renaissance Philosophy*. New York: Dover Publications Inc, 2000.
- Cassirer, E. *The Platonic Renaissance in England*. London: Nelson, 1953.
- Cassirer, E. *The Philosophy of the Enlightenment*. New Jersey: Princeton University Press, 1951.
- Foucault, M. *The Order of Things*. London: Routledge, 2002.
- Goethe, J. W. *Italian Journey*. London: Penguin, 1962.
- Goethe, J. W., Miller, G. Introduction. *The Metamorphosis of Plants*. Cambridge, Massachusetts, London, England: MIT Press, 2009.
- Goethe, J. W., Spender, S. (ed.). Introduction. *Great Writings of Goethe*. New York: A Mentor Book, 1958.
- Goethe, J. W. *Theory of Colours*. London: John Murray, Albemarle Street, 1840.
- Heidegger, M. *Basic Writings*. London: Routledge, 2011.
- Heller, E. *Disinherited Mind: Essays in Modern German Literature and Thought*. New York: Barnes & Noble Inc, 1971.
- Keats, J. *The Poems of John Keats*. London: Wordsworth Poetry Library, 2001.

- Midgley, M. *Science and Poetry*, London: Routledge, 2001.
- Pope, A. *The Major Works*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Santayana, G. *Three Philosophical Poets: Lucretius, Dante and Goethe*. Cambridge: Harvard University Press, 1947.
- Steiner, G. *In Blueberd's Castle: Some Notes Towards the Re-Definition of Culture*. New Haven: Yale University Press, 1971.
- Vitgenstajn, L. *Predavanja i razgovori o estetic, psihologiji i religioznom verovanju*. Beograd: Clio. 2008.
- Wittgenstein, L. Anscombe, G.E.M. (ed.). *Remarks on Colour*. Berkeley and Los Angeles: California University Press, 1978.
- Арент, Х. *Човековата состојба*. Скопје: Артконект, 2018.
- Гете, Ј. В. *Поезија*. Скопје: Наша книга, 1988.
- Гете, Ј. В. *Фауст*. Скопје: Детска радост, 1996.
- Михајловски, Д. *Нерасветлени богови: од Дан до Расел*. Скопје: Табернакул, 1991.
- Хусерл, Е. *Филозофијата како строга наука & Идејата на феноменологијата*. Скопје: Аз-Буки, 2010.